

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНІВ І ГАЛУЗЕВИХ КОМПЛЕКСІВ

УДК 330.1:338.4:336.2

М.В. Жикаляк

кандидат геологічних наук,
генеральний директор Державного регіонального підприємства "Донецьк-геологія"

ВПЛИВ ПОДАТКІВ НА ГІРНИЧУ РЕНТУ НА ІНВЕСТИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ ТА ПРИЙНЯТТЯ РИЗИКУ

У статті проаналізовано можливість деформувального впливу роялті та податків на гірничу ренту на інвестиції, інновації та рівень ризиків на рівні національної економіки й гірничої промисловості, розглянуто аспекти деформувального впливу за видами роялті та податків на гірничу ренту. На підставі проведеного дослідження зроблено висновки про переваги та недоліки видів роялті й податків на гірничу ренту з позиції ефективності та адміністрування.

Ключові слова: гірнича рента, роялті, податки, інвестиції, інновації, ризик.

I. Вступ

В епоху поступового переходу провідних країн світу до шостого технологічного укладу мінеральні ресурси все ще залишаються важливим чинником забезпечення економічного розвитку та зростання країн світу. З огляду на це, питання їх раціонального використання з метою забезпечення комфортних умов існування не лише поколінням, що вже живуть, а й майбутнім, залишається вкрай актуальним. Вирішити це завдання можна за допомогою податків на корисні копалини, зокрема – податків на горну ренту.

Податки на гірничу ренту, з одного боку, можуть сприяти більш раціональному використанню корисних копалин і, відповідно, їх добуванню, оскільки накладають на розробників родовищ та/або їх власників додаткові фінансові витрати. З іншого боку, ці податки можуть змінювати поведінку всіх учасників, пов'язаних з гірничою діяльністю. Проте масштаби зміни такої поведінки ще недостатньо досліджені.

Так, окремі питання впливу рентних податків на рішення, що приймаються представниками гірничих підприємств, досліджено у працях зарубіжних учених [5; 6; 16; 17; 19]. Також деякі з цих проблем розглянуто і в публікаціях українських і російських фахівців [2; 3; 5; 7–9]. Водночас слід зазначити, що консенсусу стосовно ряду ключових питань, які виникають у цій сфері, досягти не вдалося. Така ситуація призводить до того, що практичні рекомендації щодо реформування системи спеціального оподаткування мінерально-сировинного комплексу часто мають суперечливий характер.

II. Постановка завдання

Метою статті є проведення порівняння переваг і недоліків різних роялті та інших податків, що вилучають гірничу ренту, з позиції деформацій, які вони вносять в економічну поведінку учасників гірничої діяльності (економічної ефективності), адміністративних проблем, пов'язаних з їх стягненням (адміністративної ефективності), а також проведення їх оцінювання з позицій справедливості.

III. Результати

Відповідно до стандартної податкової теорії системи оподаткування повинні забезпечувати оптимальне поєднання вимог економічної, адміністративної ефективності і справедливості [15, с. 38–74].

Проте багато вчених вважають, що оподаткування гірничої ренти не справляє деформувального впливу, тобто не позначається на економічній поведінці. Так, простий податок на ренту вилучає економічний прибуток і повністю детермінований ціною, що не призводить до деформацій економічних рішень [17, с. 6], тобто такий податок є нейтральним. За визначенням гірнича рента є чистою вартістю або чистим доходом від використання мінерального ресурсу і не включає доходи від будь-якого чинника виробництва, що змінюється (праці і капіталу). Якщо фірма або приватний власник мінеральних ресурсів прагне до максимізації ренти, то податок на неї не вплине на їх поведінку, оскільки максимізація ренти за відсутності податку припускає таку саму поведінку, як і максимізація частини ренти за його наявності [16].

Проте такі висновки не безперечні, оскільки сама ідея про те, що податки на при-

родну ренту не справляють деформувального впливу, базується на уявленнях класиків економічної науки про безкоштовність землі як дарунка природи, внаслідок чого податок на чисту вартість непокрещуваної землі не вносить деформації, на відміну від податку на покращення земельних ресурсів, який, як і будь-який податок на капітал, вносить деформації [1, с. 93–94].

Навіть мінеральні ресурси в надрах є певним видом капітальних ресурсів, оскільки отримання прав на їх розробку, інформації про їх наявність і природні характеристики зазвичай пов'язано з витратами і ризиками і потребує прийняття рішень, від ефективності яких залежить розмір майбутньої ренти.

Наразі надра майже неможливо розробляти без вкладення у це інвестицій, підприємницької діяльності і витрат, пов'язаних з прийняттям відповідних рішень, виконанням концесійних угод, отриманням ліцензій і т. д.

Якщо вся або значна частина гірничої ренти вилучається у власника ділянки землі і надр, йому немає сенсу проводити або дозволяти іншим проводити на його ділянці геологорозвідку і приймати рішення про подальше раціональне використання запасів, оскільки приблизно такий самий дохід він отримає від альтернативного використання земельної ділянки. Те саме стосується інвесторів гірничих компаній. Вилучення в них значної частини ренти може призвести до того, що їм буде байдуже, якими видами діяльності займатися: видобутком корисних копалин або іншою господарською діяльністю, які родовища розробляти, як використовувати мінеральні ресурси в процесі їх розробки тощо.

Як зауважує з цього приводу М. Блауг, якщо вилучити всю ренту, у власника пропадуть стимули до прогнозування і прийняття рішень щодо ефективного використання ресурсу [1, с. 94].

Однак висновки про відсутність деформувального впливу на поведінку податку на гірничу ренту можуть вважатися справедливими при дотриманні таких умов [3, с. 57].

1. Певна частина гірничої ренти, достатня для того, щоб стимулювати прийняття ефективних рішень щодо інвестицій у придбання прав на родовища або гірничу діяльність і використання запасів, повинна залишатися в їх власника і/або гірничої компанії.

2. Такий податок має вилучати саме гірничу ренту і не зачіпати підприємницьку ренту або чистий (економічний) прибуток, що утворюється залежно від рішень суб'єктів господарської діяльності щодо інвестицій, інновацій тощо.

Виконання таких умов можливе, якщо економіка в цілому і ринки мінеральних ресурсів, зокрема, відповідають специфічним

умовам неокласичної моделі (ринки конкурентні, економічний прибуток, зумовлений ефективнішим використанням праці і капіталу, в тривалій перспективі відсутній, трансакційними витратами можна нехтувати). У такому разі весь економічний прибуток гірничих компаній в основному є гірничою рентою і введення рентного податку не змінить стану неокласичної рівноваги і не вплине на розміщення ресурсів. Проте зазвичай умови неокласичної моделі не спостерігаються в реальності, і оподаткування ренти може вносити деформації. Тому рентний податок може вилучати не тільки гірничу ренту, яка не залежить від рішень економічних суб'єктів, а і підприємницьку ренту, зокрема зумовлену інвестиціями та інноваціями. А отже, він знижуватиме стимули до прийняття ефективних рішень і ефективного використання ресурсів.

Ще більш серйозні деформації виникатимуть, якщо рентний податок зачіпатиме альтернативні витрати, тобто лягатиме на капітал у цілому. А це можливо, оскільки неявні альтернативні витрати точно визначити вельми складно. Крім того, в практиці оподаткування зазвичай використовуються податки на бухгалтерський, а не на економічний прибуток, тобто навіть не робляться спроби врахування неявних альтернативних витрат при визначенні податкової бази.

3. Може не мати деформувального впливу податок на гірничу ренту, отриману за весь період експлуатації родовища. У випадках стягнення податків упродовж ряду податкових періодів, у деяких з яких рента стає негативною, держава має компенсувати гірничій компанії ту саму частину ренти, яка вилучається при її позитивному значенні. Якщо по окремих родовищах рента в цілому буде негативною (хоча умовами неокласичної теорії це не передбачено, оскільки в цьому випадку інвестиції відсутні), держава також повинна компенсувати компаніям ту її частину, яка стягується до бюджету при позитивному значенні ренти. Проте на практиці такі компенсації ніколи повністю не проводяться, а при використанні певних видів роялті (на валові і скореговані доходи) зазвичай не проводяться взагалі з ряду причин, розглянутих нижче.

4. З метою усунення деформацій у всьому світі мають застосовуватися єдині норми оподаткування мінеральних ресурсів і гірничих компаній. В іншому разі можливе переміщення мобільних факторів (праці, капіталу) в країни або регіони з пільговими режимами оподаткування. Проте на практиці і це є нереальним, оскільки різні країни і територіальні утворення дотримуються різної політики щодо мінеральних ресурсів, а спроби гармонізації податкового законодавства навіть у ЄС поки не дуже успішні [12, с. 210].

Лише за умов дотримання зазначених умов податок на гірничу ренту не матиме деформувального впливу на рішення щодо інвестицій, інновацій і використання ресурсів. Проте практично встановити ідеальний рентний податок не вдається, як через складність визначення фактичного розміру гірничої ренти, так і через те, що можуть вводитися податки, які суттєво відрізняються від ідеального рентного податку [8, с. 232–233]. А отже, пов'язані з податками на гірничу ренту деформації завжди існують, і їх характер залежить від виду податку і різних норм податкового законодавства, що регулюють його стягнення.

Крім того, навіть якщо вважати, що деформації економічної поведінки при оподаткуванні гірничої ренти, які зазвичай пов'язують з ефектом заміщення, відсутні, рентний податок відповідно до стандартної податкової теорії справлятиме певний вплив на поведінку у зв'язку з наявністю ефекту доходу [14, с. 447].

Із зазначеного вище випливає, що всі роялті й інші податки, які вилучають гірничу ренту, відрізняються від ідеального податку і можуть вносити деформації в рішення суб'єктів гірничої діяльності, причому іноді суттєві.

Усі спеціальні рентні податки в гірничому секторі в короткостроковому періоді збільшують витрати видобутку, а якщо податок може бути перекладений на споживачів, – і ціни на мінеральні ресурси. Це призводить до зниження норми прибутку на капітал у галузі і бажання ризикувати, а отже, в середньо- і довгостроковому періоді дестимулюватиме інвестиції і зайнятість у гірничому секторі, а також скорочуватиме споживання мінеральних ресурсів [18, с. 37].

Певні види рентних податків вносять і інші деформації в рішення щодо використання мінеральних ресурсів (тимчасового профілю видобутку, якості корисних копалин), які розглядаються нижче. Проте це не можна беззастережно вважати їх недоліком, оскільки, наприклад, більшість використовуваних на практиці податків теж так чи інакше впливає на інвестиції, зайнятість, споживання, інновації, напрями використання ресурсів тощо, а супутні їм деформації й адміністративні витрати є платою за забезпечення надходження коштів до суспільних фондів. Тому метою податкової політики є не усунення деформацій, а мінімізація втрат добробуту, пов'язаних з деформаціями економічної поведінки і податковим адмініструванням, а також вирішення деяких проблем справедливості безпосередньо в процесі оподаткування [4].

Що стосується рентних податків, то використовувані при їх стягненні правила оподаткування можуть створювати можливості

для незаконного ухилення від їх сплати і впливати на розмір надходжень до суспільних фондів, що, в свою чергу, позначатиметься на суспільному добробуті, оскільки в результаті змінюватимуться можливості для виробництва суспільних товарів.

Слід зазначити, що втрати добробуту внаслідок зниження податкових надходжень, витрати, пов'язані з прийняттям податкового законодавства і податковим адмініструванням, як і масштаб деформацій, істотно залежать від виду податку. А отже, існує теоретична можливість вибору виду рентного податку, що є найкращим за критерієм мінімізації всієї сукупності вищезазначених витрат і втрат добробуту. Тому при вирішенні питань оподаткування гірничої ренти і мінерально-сировинного комплексу в цілому слід детальніше проаналізувати різні види роялті на предмет їх впливу на ефективність (деформації і пов'язані з ними втрати добробуту), а також з позицій адміністрування і справедливості.

У цілому, всі види податків на гірничу ренту, а також особливості податкового законодавства, що регламентують порядок їх сплати, можуть впливати на рішення щодо інвестицій у гірничу промисловість, інновацій і схильність до ризику. Ці проблеми особливо характерні для валових роялті і роялті, заснованих на скорегованих доходах, але також можуть бути наявні при використанні роялті, податковою базою яких виступає прибуток. Можна констатувати, що чим більше розмір податкових зобов'язань відрізняється від гірничої ренти, отримуваної в кожному податковому періоді, тим більший вплив на інвестиції, інновації і ризики, з ними пов'язані.

Рентні податки, засновані на прибутку. Різні види роялті на чистий прибуток та інші види податків на прибуток, що вилучають гірничу ренту, зазвичай вносять менші спотворення до інвестиційних рішень гірничих компаній і менше впливають на інновації та схильність до ризику, перш за все, у зв'язку з тим, що ці податки сплачуються тільки за наявності прибутку. У разі відсутності прибутків (збитковості) такі податки не сплачуються. Тобто ці податки припадають тільки на дохід від капіталу і не зачіпають капітал у цілому. Уряди в цих випадках дотримуються класичного принципу платоспроможності, вважаючи, що більша частина податкового тягаря має припадати на фірми, які одержують великі доходи [6, с. 43]. Проте кожному з видів цієї групи рентних податків та роялті притаманні специфічні деформації.

Так, у випадку *роялті на грошові потоки* важко визначити, який коефіцієнт дисконтування відповідає нормі прибутку від капіталу, що входить до складу альтернативних витрат, з урахуванням інфляції, ризиків,

пов'язаних з природними і технологічними особливостями гірничої діяльності, а також інституційних умов. Якщо цей коефіцієнт обрано неправильно, податок може або вилучати меншу частину ренти, ніж бажано, або зачіпати альтернативні витрати. Ситуація ускладнюється тим, що для різних родовищ, у принципі, мають застосовуватися різні коефіцієнти дисконтування, оскільки доступні кожному суб'єкту господарської діяльності альтернативи, пов'язані з використанням капіталу, підприємницького таланту, а також природні, технологічні й інституційні ризики по кожному з родовищ можуть істотно різнитися.

Наявність чистого (економічного) прибутку може бути пов'язана не тільки з гірничою, а і з підприємницькою рентою, зумовленою прийняттям рішень щодо інвестицій, технологічних та інституційних інновацій, а також з опортуністичною поведінкою щодо інших учасників соціально-економічних відносин, створенням негативних екстерналій, пошуком ренти тощо. У цих випадках точно визначити, яка частина чистого прибутку є гірничою рентою, практично неможливо, а отже, завжди існують деформації.

Оскільки як податкова база податку на грошові потоки має виступати рента за весь період експлуатації родовища, то необхідно стягувати податок після закінчення розробки родовища, коли загальний розмір отриманої ренти може бути найточніше вимірний. Але в такому разі можуть виникнути проблеми, пов'язані з адмініструванням (відсутність коштів для сплати податку і складність стягнення податкової заборгованості). Крім того, уряди вважають за краще отримувати податки якомога раніше. Тому замість того, щоб за податковий період брати весь термін розробки родовища, роялті стягують по частинах, в окремих випадках – наростаючим підсумком (кумулятивний метод).

Проте при стягуванні роялті за підсумками кварталу виникає проблема, пов'язана з тим, що для багатьох гірничих компаній характерне отримання в певних часових інтервалах значної ренти (чистого прибутку), а в інших (на початку видобутку, при вичерпанні запасів тощо) рента може бути негативною, тобто компанії можуть зазнавати збитків. З метою запобігання впливу на інвестиції у цих випадках потрібний симетричний підхід до доходів і збитків, що означає стягнення податку у вигляді певного відсотка від чистого прибутку в податкових періодах, де він був наявний, і його повернення в тій самій пропорції за наявності збитків. Тобто при негативному значенні ренти і, відповідно, податкових зобов'язань у певні періоди держава має проводити їх повну компенсацію. Проте на практиці такі компенсації повною мірою ніколи не проводяться.

У результаті можливі ситуації, коли у зв'язку з неповною компенсацією втрат будь-які рентні податки вилучають у гірничих компаній частину прибутку, що входить до складу альтернативних витрат. А отже, деформації, що вносяться до рішень щодо інвестицій, можуть бути суттєвими.

На практиці спільно з тим або іншим видом роялті або при їх відсутності гірничі компанії зазвичай платять *стандартний пропорційний податок на прибуток корпорацій (підприємств)* або інші аналогічні податки (на чистий дохід і так далі), які також вилучають у них частину ренти. Тому доцільно розглянути, як ці податки впливають на інвестиції, інновації й ризики.

У фінансовій теорії прийнято вважати, що за умови, якщо інвестиції вже здійснені, пропорційний податок на прибуток не має деформувального впливу на поведінку суб'єкта господарської діяльності [20, с. 58], оскільки він вилучає тільки економічний прибуток, залишаючи кошти, необхідні для розширеного відтворення, у розпорядженні підприємства. Проте на практиці об'єктом оподаткування виступає не економічний, а бухгалтерський прибуток, який розрахований методом нарахувань на основі фактичних, документально підтверджених доходів і витрат і не враховує неявних альтернативних витрат. Крім того, при розрахунку податкових зобов'язань застосовуються різні положення, які ще більше віддаляють цей податок від ідеалу: правила визнання доходів і витрат, перенесення збитків, нарахування амортизації, інвестиційні пільги тощо. Тобто насправді пропорційний податок на прибуток вносить деформації, що залежать від норм податкового законодавства конкретної країни.

Ще одним варіантом рентного оподаткування, заснованого на прибутку, є *роялті на надприбуток (прогресивний податок на прибуток)*, при використанні якого уряд намагається збільшити надходження до бюджету в разі високих рентних доходів, але при цьому в ще меншій пропорції, ніж у разі стандартного податку на прибуток, компенсує втрати при негативних рентних доходах.

При прогресивному оподаткуванні прибутків зазвичай ще більше, ніж при пропорційному, порушується принцип симетрії щодо позитивних і негативних податкових зобов'язань, оскільки при негативному значенні податкової бази цього податку прогресивна шкала ставок не застосовується. Ураховуючи те, що надходження доходів від діяльності гірничих компаній украй нерівномірно розподілене в часі, ця особливість прогресивного податку може призвести до вилучення не тільки ренти, а і торкнутися альтернативних витрат [16, с. 21]. Таким чином, прогресивний податок на прибуток (роялті

на надприбуток) вносить більші деформації, ніж будь-який пропорційний податок на прибуток.

Податки на р-фактор, на думку багатьох фахівців, мають ще більш істотні недоліки порівняно з іншими податками на прибуток. Значення *р-фактора* визначається за даними за попередній рік і встановлюється на поточний. Тобто податковий механізм не реагує на зміну стану справ; цей показник слабо пов'язаний з реальними доходами, що може призводити як до необхідності сплати податків за відсутності прибутку, так і до зворотної ситуації [7, с. 86].

Валові роялті і роялті на скореговані доходи можуть вносити більші деформації в рішення суб'єктів господарської діяльності (більше впливати на інвестиції, інновації і бажання ризикувати), ніж роялті і податки, засновані на прибутку [3, с. 214].

Як зазначалося вище, щоб роялті не вносили деформацій, величина податкових зобов'язань або платежів повинна бути менше або дорівнювати розміру гірничої ренти за весь період експлуатації родовища. Проте податкові бази роялті на натуральні, вартісні обсяги видобутку, валові і скореговані доходи ще більшою мірою, ніж податкові бази податків, заснованих на прибутку, відрізняються від фактичного розміру гірничої ренти, оскільки в них не враховується навіть фактичний розмір валових доходів від продажу продукції. Хоча певний зв'язок між валовими обсягами виробництва в натуральному і вартісному виразі, валовими або скорегованими доходами і сумою чистих доходів гірничих компаній і є, але прямої залежності між цими показниками не існує. При одних і тих самих обсягах виробництва або валових доходах чистий дохід різних гірничих компаній може бути різним, оскільки певні види витрат, не враховані у відповідних податкових базах, можуть сильно різнитися.

При застосуванні в цьому випадку єдиної ставки роялті компанії з великою гірничою рентою платитимуть незначну її частину до бюджету. А в тих, в кого вона мала або негативна, роялті вилучатиме значно більшу її частину, а також зачіпатиме підприємницьку ренту або навіть альтернативні і прямі витрати, пов'язані зі здійсненням інвестицій, що призводитиме до значних деформацій.

Крім того, такий податок порушує умови конкуренції в гірничому секторі і явно несправедливий. Щоб ці види роялті не впливали на конкурентоспроможність окремих гірничих компаній і відповідали вимогам справедливості, вони повинні вилучати у кожної компанії одну і ту саму частину гірничої ренти при її позитивному значенні і компенсувати при негативному.

Отже, щоб валові роялті і роялті на скореговані доходи не вносили деформацій і не

впливали на справедливість, необхідно застосовувати позитивні і негативні ставки залежно від родовищ. Але в такому разі виникає потреба у точному прогнозі всіх показників діяльності гірничої компанії за весь період експлуатації родовища, що наразі є неможливим як у зв'язку з тим, що майбутнє характеризується високим рівнем невизначеності, так і у зв'язку з тим, що багато родовищ розробляються протягом декількох десятиріч.

Складність розрахунку ренти на перспективу, на думку ряду російських і західних фахівців, є основним недоліком валових роялті і роялті на скореговані доходи [13, с. 151; 19, с. 1].

Ще однією групою роялті можна вважати участь держави в продукції, власності і доходах. Отримання державою частини продукції гірничих компаній з позицій впливу на інвестиції і ризику аналогічно стягненню з них валових вартісних роялті або роялті на скореговані доходи. У цьому випадку частина продукції передається державі незалежно від розміру отриманого гірничою компанією в певному податковому періоді прибутку. Часткова компенсація гірничим компаніям збитків за умови передачі ними продукції може відбуватися тільки в процесі сплати стандартного податку на прибуток. Передача частини продукції гірничих компаній може ще більше знижувати їх економічний і бухгалтерський прибуток або збільшувати збитки, а отже, може зачіпати альтернативні витрати. Таким чином, вилучення на користь держави частини продукції гірничих компаній може призводити до тих самих проблем, що і використання валових роялті: "вимивання" оборотних коштів, необхідності додаткових запозичень, підвищення ризиків банкрутства тощо.

У разі, якщо платежі гірничих компаній до бюджету повинні проводитися незалежно від наявності прибутку (відсоткові платежі), їх вплив на інвестиції і ризику є аналогічним впливу валових роялті. Але якщо відповідні платежі проводяться тільки за наявності прибутку, їх вплив на інвестиції та ризику є аналогічним впливу роялті, заснованих на прибутку, тобто мінімальним.

Гібридні системи оподаткування гірничої ренти, в принципі, можуть менше впливати на інвестиції, інновації і ризику, оскільки два невеликі податки зазвичай вносять менші деформації, ніж один великий [14, с. 447]. Але в цій ситуації багато що залежить від сумарного впливу на поведінку ставок та інших норм, використовуваних при стягненні цих податків. Якщо податковий тягар у результаті використання декількох рентних податків у цілому буде вищий, це може призвести до зниження інвестицій у галузь і стимулів до інновацій.

Масштаб деформацій, які вносяться роялті (так само, як і будь-якими податками), залежить від стабільності умов оподаткування: непередбачувані зміни правил оподаткування збільшують і без того високі ризики гірничої діяльності, а отже, знижують інвестиції в неї і стимули до інновацій.

У цілому на підставі аналізу вищезазначених деформацій складно робити остаточні висновки про переваги і недоліки тих або інших видів роялті. Перш за все, думки різних дослідників щодо впливу податків на інвестиції, інновації і ризики діаметрально протилежні. Одні дослідження показують, що цей вплив достатньо великий, інші – що він незначний [14, с. 513–520] і ним можна нехтувати при прийнятті рішень щодо вибору видів податків і правил оподаткування.

Однією з причин таких відмінностей в оцінках є те, що податки ніколи не впливають на рішення економічних суб'єктів ізольовано від інших інститутів (законодавчих норм і неформальних правил), які регулюють їх поведінку. А оскільки інститути, що регулюють соціально-економічні відносини в цілому і в гірничому секторі різних країн, зокрема, різні, то використання певних видів роялті може давати в цих країнах різні результати з позицій ефективності (впливу на добробут).

У цілому, наявність і масштаб деформацій, що вносяться роялті й іншими податками на гірничу ренту, залежить від сутності гірничої ренти, економічного прибутку й альтернативних витрат гірничих компаній з урахуванням чинників ризику. На практиці ці поняття розділити досить складно. Тому доки роялті не призводять до прямих збитків і забезпечують інвесторам норму прибутку, не меншу, ніж в інших секторах економіки, важливим є не те, наскільки насправді вони є податками на гірничу ренту, а те, як вони сприймаються суб'єктами господарської діяльності. Якщо ці податки сприймаються як справедливі, тобто як такі, що вилучають у них частину доходу, не залежну від їх інвестицій та ефективності інших дій, то істотні деформації відсутні і податкова згода зростатиме. В іншому разі стимули до інвестицій і інновацій знижуються, а до ухилення від податків та інших порушень законодавства – зростають.

Багато дослідників дійшло висновку, що сприйняття законів як справедливих сприяє їх добровільному виконанню, а усвідомлення їх несправедливості підсилює бажання обійти або порушити законодавство і збільшує витрати, пов'язані з його виконанням [14, с. 651]. Тому в стандартній західній теорії і практиці оподаткування гірничої ренти вважається доцільним при визначенні умов оподаткування (видів роялті, ставок тощо) враховувати інтереси інвесторів і погоджувати їх з інтересами держави [19].

IV. Висновки

Доцільність оподаткування гірничої ренти в умовах державної власності на мінеральні ресурси не викликає сумнівів, оскільки ці податки за відсутності високих платежів за право використання мінеральних ресурсів до початку добування є ціною цих ресурсів, що сплачується їх власнику (суспільству або територіальній громаді). Немає підстав для того, щоб надавати мінеральні або інші рідкісні ресурси окремим особам, які використовують їх з метою отримання доходів, безкоштовно.

Проте ставки роялті та податків на гірничу ренту, як і правила оподаткування цими платежами, мають встановлюватися з метою мінімізації можливого деформувального впливу на поведінку суб'єктів господарської діяльності у сфері розвідки, видобутку та первинної переробки корисних копалин, а також впливу цих платежів на обсяги інвестицій, інновацій і зростання рівня ризиків у ній.

Так, встановлено, що роялті на чистий прибуток та інші податки на прибуток вносять мінімальні деформації у рішення підприємств щодо інвестицій, ризиків і якості вироблюваної продукції. Проте масштаб деформацій залежить від виду податку (на грошові потоки, на р-фактор, на додатковий прибуток, визначуваний методом нарахування тощо) й інших норм податкового законодавства (методу оподаткування, правил амортизації, пільг і спеціальних положень, можливості перенесення збитків і так далі). Разом з тим, ці види роялті найбільш складні в адмініструванні.

Валові вартісні роялті і роялті на скореговані доходи мають певні переваги перед валовими роялті на натуральні обсяги виробництва з позицій деформацій, що вносяться ними, і є майже рівнозначними з позицій адміністрування. Розмір деформацій, що вносяться цими роялті, як і їх вплив на адміністрування і справедливість, значною мірою залежить від точності прогнозування загального розміру гірничої ренти і характеру її розподілу в часі. Проте такі види роялті мають істотні переваги перед натуральними у зв'язку з тим, що не потребують постійних переглядів їх ставок при зміні цін на мінеральні ресурси, що створює стабільніші умови для інвесторів.

Застосування комбінованих систем рентного оподаткування, в принципі, може мінімізувати сумарні деформації, але ускладнює податкову систему.

У цілому, вирішення питання щодо того, який саме вид роялті або податків на гірничу ренту використовувати з метою зменшення деформувального впливу цих платежів на поведінку суб'єктів господарської діяльності, масштаби інвестицій і інновацій в економіку всієї країни та, зокрема, у гірничу сферу, зале-

жати́ме від інституціональних умов конкретної країни та від того, які податки вже застосовуються в ній, ефекту “податкової взаємодії” та сукупного податкового тягаря на підприємства гірничої промисловості. Тому аналіз конкретних умов, у яких застосовуватимуться роялті та податки на гірничу ренту і, відповідно, вид таких платежів є напрямом подальших досліджень у кожній конкретній країні, де здійснюються розвідка, видобуток та первинна переробка корисних копалин.

Список використаної літератури

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі / М. Блауг ; пер. з англ. І. Дзюби. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 670 с.
2. Бобылев Ю.Н. Реформирование налогообложения минерально-сырьевого сектора [Электронный ресурс] / Ю.Н. Бобылев. – М. : Ин-т экономики переходного периода, 2001. – 130 с. – Режим доступа: <http://www.JET.ru.2001>.
3. Веткин А.С. Мировой опыт налогообложения и правового регулирования горной деятельности : моногр. / А.С. Веткин, Н.В. Жикаляк ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2010. – 236 с.
4. Веткин А.С. Налоговые льготы экономического характера в Украине: неэффективность и несправедливость / А.С. Веткин // Экономика промышленности : сб. научн. тр. ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2008. – Вып. 7. – С. 174–186.
5. Голуб А. Экономические методы управления природопользованием / А. Голуб, Е. Струкова. – М. : Наука, 1993. – 190 с.
6. Ендрюс-Спід П. Оподаткування у гірничому та нафтогазовому секторі // Надрокористування у країнах Європи і Америки : довід. вид. – К. : Географіка, 2003. – С. 49–56.
7. Колесник М. Текущее состояние и перспективы рентного налогообложения в России / М. Колесник // Вопросы экономики. – 2003. – № 6. – С. 78–87.
8. Коновалюк В.И. Роль монополий топливно-энергетического комплекса в экономике Украины : монографія / В.И. Коновалюк ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – К. : Наук. думка, 2004. – 278 с.
9. Норт Д. Институції. Институційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. – К. : Основи, 2000. – 199 с.
10. Олейник А.Н. Институциональная экономика : учеб. пособие / А.Н. Олейник. – М. : ИНФА-М, 2005. – 416 с.
11. Ото Дж. М. Гірниче оподаткування у країнах, що розвиваються // Надрокористування у країнах Європи і Америки : довід. вид. – К. : Географіка, 2003. – С. 129–140.
12. Педь І.В. Податкова конкуренція : монографія / І.В. Педь. – К. : Експерт-Консалтинг, 2009. – 416 с.
13. Решетилова Т.Б. Горная рента в механизме хозяйствования корпораций (на примере угольной промышленности) : дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.07.01 / Т.Б. Решетилова. – Донецк, 1988. – 425 с.
14. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Дж. Ю. Стиглиц ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 720 с.
15. Хейди К. Оптимальное налогообложение как ориентир налоговой политики / К. Хейди // Экономика налоговой политики. ; пер. с англ. / под ред. М. Девере. – М. : Информационно-издательский дом “Филинь”, 2001. – 328 с.
16. Boadway R. The taxation of natural resources: principle and policy issues / R. Boadway, F. Flatters. – World Bank Policy Research Department. – WPS 1210. – 1993. – 72 p.
17. Bosquet Benoît. The Role of Natural Resources in Fundamental Tax Reform in the Russian Federation / Benoît Bosquet. – World Bank. – 2002. – 66 p.
18. Conrad R.F. Taxation of mineral resources / R.F. Conrad, R.B. Hool. – Toronto : Lexington Books, 1980. – 109 p.
19. Otto J.M. Mining Taxation in Developing Countries / J.M. Otto. – UNCTAD. – 2000. – November. – 19 p.
20. Rosen Harvey S. Public Finance / S. Harvey Rosen. – 3rd ed. – Burr Ridge, Illinois : Irwin, 1992. – 657 p.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013.

Жикаляк Н.В. Влияние налогов на горную ренту на инвестиции, инновации и принятие риска

В статье проанализирована возможность деформирующего влияния роялти и налогов на горную ренту на инвестиции, инновации и уровень рисков на уровне национальной экономики и горной промышленности, рассмотрены аспекты деформирующего влияния по видам роялти и налогов на горную ренту. На основании проведенного исследования сделаны выводы о преимуществах и недостатках видов роялти и налогов на горную ренту с позиций эффективности и администрирования.

Ключевые слова: горная рента, роялти, налоги, инвестиции, инновации, риск.

Zhykalyak M. Impact of mining rent taxes on investment, innovations and risk acceptance

In the article the possibility of royalty and rent taxes distorting influence on investments, innovations and risk is analyzed at the level of national economy and mining industry, the aspects of distorting influence are considered by the types of royalty and rent taxes.

Expedience of mining rent taxation in the conditions of public ownership on mineral resources does not cause doubts, as far as these taxes in the absence of high payments for a right for the use of mineral resources before the beginning of extraction are the price of these resources, which is paid to their proprietor (to society or territorial society). There are not grounds for giving mineral or other types of rare resources to the individuals, which use them with the goal of profits receiving, free of charge.

However royalty and taxes rates on mining rent, as well as rules of these payments must be set with the aim of minimization of possible distorting influence on the behaviour of economic activity's agents in the sphere of search, extraction and primary processing of minerals, and also of these payments' influence on the investments, innovations and growth of risk level.

It is defined that royalties on a net income and other income taxes bring in minimum distortions in the firms' decision about investments, risks and quality of producible products. However much of the scale of distortions depends on the type of tax and other norms of tax legislation.

Application of the combined systems of the mining rent taxation can minimize total distortions in principle, but complicates the tax system.

The conducted research allowed making conclusions about pros and cons of types of royalty and rent taxes from the efficiency and administration points.

Key words: *rent, royalty, taxes, investments, innovations, risk.*